

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Divi Thomae Aqvinatis Doctoris Angelici Opera Omnia

Summa diligentia ad exemplar Romanæ Impreßionis restituta

Secunda secundae Summa Theologiae

Thomas <von Aquin, Heiliger>

Venetiis, 1593

Qvaestio LXXX. De partibus potentialibus iustitiæ, scilicet de virtutibus annexis.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72772](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72772)

mosnam, eusebiam, eucharistiam, sanctitatem, bonam commutationem, legispositivam, ex quibus etiam * Tullius manifeste non ponit nisi iudicium. ergo videtur insufficienter enumerasse.

¶ Prat. ¶ Aristot. in 5. Ethicor. ponit epicheiam iustitiam adiunctam, de qua in nulla premissarum asseritur mentionem videtur mentio esse facta. ergo insufficienter sunt enumeratae virtutes iustitiae annexae.

RESPON. Dicendum, quod in virtutibus, quae adiunguntur alicui principali virtuti, duo sunt consideranda. Primo quidem, quod virtutes illae in aliquo cum principali virtute conveniant: secundo, quod in aliquo deficient a perfecta ratione ipsius.

Quia vero iustitia ad alterum est, ut ex supra * dicitur patet, omnes virtutes quae ad alterum sunt, possunt ratione convenienter iustitiae annexae. Ratio vero iustitiae consistit in hoc, quod alteri reddat, quod ei debetur secundum aequalitatem, ut ex supra * dicitur patet. Dupliciter ergo aliqua virtus ad alterum existens, a ratione iustitiae deficit. Vno quidem modo, in quantum deficit a ratione aequalis: alio modo in quantum deficit a ratione debiti. Sunt quaedam quaedam virtutes, quae debitum quidem alteri reddunt, sed non possunt reddere aequale. Et primo quidem quicquid ab homine Deo reddatur, debitum est, non tamen potest esse aequale, ut scilicet tantum homo ei reddat, quantum debet, secundum illud Psalm 115. Quid retribuam Domino pro omnibus, quae retribuit mihi? Et secundum hoc adiungitur iustitiae religio, quae ut dicit * Tullius, superioris cuiusdam naturae, quam diuinitatem vocant, curam ceremoniarumque affert. Secundo, parentibus non potest secundum aequalitatem recompensari, quod eis debetur, ut patet per Philosophum in 8. ¶ Ethicor. Et sic adiungitur iustitiae pietas, per quam, ut ¶ Tullius dicit, sanguine iunctis patriaeque benevolis, officium, & diligens tribuitur cultus. Tertio, non potest secundum aequalitatem recompensari ab homine virtus, ut patet per Philosophum in 4. ¶ Ethicor. Et sic adiungitur iustitiae obseruantia, per quam ut * Tullius dicit, homines aliqua dignitate antecesserunt quodam cultu, & honore dignantur. A ratione vero debiti iustitiae, defectus potest attendi secundum quod est duplex debitum scilicet morale, & legale. Vnde & Philosophum in 8. ¶ Ethicor. secundum hoc duplex iustitiam assignat. Debitum quidem legale est, ad quod reddendum aliquis lege astringitur: & tale debitum proprie attendit iustitia, quae est principalis virtus. Debitum autem morale est, quod aliquis debet ex honestate virtutis. Et quia debitum necessitatem importat, ideo tale debitum habet duplicem gradum. Quoddam enim est sic necessarium, ut sine eo honestas morum conservari non possit: & hoc habet plus de ratione debiti. Et potest hoc debitum attendi ex parte ipsius debentis: & sic ad hoc debitum pertinet, quod homo talem se exhibeat alteri in verbis, & in factis, qualis est. Et ita adiungitur iustitiae veritas, per quam, ut * Tullius dicit, immutata sunt ea, quae aut fuerunt, aut futura sunt. Potest etiam attendi ex parte eius cui debetur, prout scilicet aliquis recompensat alicui secundum ea, quae fecit. Quandoque quidem in bonis, & sic adiungitur iustitiae gratia, in qua, ut * Tullius dicit, amicitiarum, & officiorum alterius memoria, remunerandi voluntas continetur alteri. Quandoque autem in malis, & sic adiungitur iustitiae vindictio, per quam, ut ¶ Tullius dicit, vis, aut iniuria, & omnino quicquid obsecrum est, defendendo, aut ulciscendo propulsatur. Aliud

verò debitum est necessarium, sicut conferens ad maiorem honestatem, sine quo tamen honestas conservari potest: quod quidem debitum attendit liberalitas, affabilitas, siue amicitia, aut alia huiusmodi, quae * Tullius praetermittit in praedicta enumeratione, quia parum habent de ratione debiti.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod vindicta, quae fit auctoritate publica potestatis secundum sententiam iudicis, pertinet ad iustitiam commutativam: sed vindicta, quam quis facit proprio motu, non tamen contra legem, vel quam quis a iudice requirit, pertinet ad virtutem iustitiae adiunctam.

AD SECUNDUM dicendum, quod * Macrobius videtur attendisse ad duas partes integrales iustitiae, scilicet declinare a malo, ad quod pertinet innocentia: & facere bonum, ad quod pertinent sex alia, quorum duo videntur pertinere ad aequales, scilicet amicitiam in exteriori consuetudine, & concordiam interioris. Duo vero ad superiores, scilicet pietas ad parentes, & religio ad Deum. Duo vero ad inferiores, scilicet affectus, in quantum placent bona eorum, & humanitas, per quam subuenitur eorum defectibus, dicit enim * Isidorus in lib. Etymo. quod humanus dicitur aliquis, quia habet circa hominem amorem, & misericordiam affectum: unde humanitas dicta est, quia nos invicem tuemur. Et secundum hoc amicitia sumitur, prout ordinat exteriori consuetudinem, sicut de ea Philosophus tractat in 4. * Ethic. Potest etiam amicitia sumi secundum quod proprie respicit affectum, prout determinatur a Philosopho in 8. & 9. ¶ Ethicor. Et sic ad amicitiam pertinent tria, scilicet beneficiolentia, quae hic dicitur affectus, & concordia, & beneficentia, quae hic vocatur humanitas. Haec autem Tullius praetermisit, quia parum habent de ratione debiti, ut * dicitur est.

AD TERTIUM dicendum, quod obedientia includitur in obseruantia, quam * Tullius ponit. Nam praecellentibus personis debetur & reverentia honoris, & obedientia. Fides autem per quam sunt dicta, includitur in veritate quantum ad obseruantiam promissorum. Veritas autem in plus se habet, ut infra * patebit: disciplina autem non debetur ex debito necessitatis, quia inferiori non est aliquis obligatus, in quantum est inferior. Potest tamen aliquis superior obligari, ut inferioribus provideat, secundum illud Matth. 24. Fidelis servus & prudens, quem constituit dominus super familiam suam: & ideo a * Tullio praetermittitur. Potest autem contineri sub humanitate, quam Macrobius ponit. Acquiras vero sub epicheia, vel amicitia.

AD QUARTUM dicendum, quod in illa enumeratione ponuntur quaedam pertinentia ad particularem iustitiam: quaedam autem ad legalem. Ad particularem quidem bona commutatio, de qua dicit, quod est habitus in commutationibus aequalitatem custodiens. Ad legalem autem iustitiam quantum ad ea, quae communiter sunt obseruanda, ponitur legispositiva, quae ut ipse dicit, est scientia commutationum politicarum ad communitatem relatarum. Quantum vero ad ea, quae quandoque particulariter agenda occurrunt praeter communes leges, ponitur eugnomoia, quasi bona gnomo, quae est in talibus directiva, ut supra * habitum est in tractatu de prudentia: & ideo dicit de ea, quod est voluntaria iustificatio, quia scilicet ex proprio arbitrio id, quod iustum est, homo secundum eam servat, non secundum legem scriptam. Attribuuntur autem haec duo prudentiae secundum directionem iustitiae, non secundum executionem.

Loco citato in argu. i. in arg. i.

Loco iam citato in arg.

lib. 10. ca. 9. incipit, humanitas, circumspectio principis.

lib. 4. cap. 6. tom. 6.

lib. 8. & 9. Ethic. per totum, tom. 5.

In corp. ar.

Loco citato in argu. i.

q. 109. art. 2.

Locis in argu. i. & a. c. 6. catis.

q. 51. ar. 4.

nem. Eusebia uerò dicitur, quasi bonus cultus, unde est idem quod religio: ideo de ea dicitur, quod est scientia Dei famularus. Et loquitur secundum modum, quo Socrates dicebat omnes uirtutes esse scientias: & ad idem reducitur sanctitas, ut postea dicitur. Eucharistia autem est idem, quod bona gratia, quam Iulius ponit, sicut & uindictam. Benignitas autem uidetur esse idem cum affectu, quem ponit Macrobius. Unde & Irido, dicit in lib. Etymol. quod benignus, est uir sponte ad bene faciendum paratus, & dulcis ad eloquium. Et ipse Andronicus dicit, quod benignitas est habitus uoluntarie benefactiuus. Liberalitas autem uidetur ad humanitatem pertinere.

g. sequenti.
ar 8.
ioco ante-
dicto.

*lib. 10. Ery
mol. cap. 2.
pará a prin
cip.

AD QUINTVM dicendum, quod epicheia non ad iungitur iustitiæ particulari, sed legali: & uidetur esse idem cum ea, quæ dicta est cognominosa.

¶ Super Questionis
obis usque prima
articulorum prin-
cipium.

QVAESTIO LXXXI.

De religione, in octo articulos diuisa.

In q. 81. articu. 1.
Nota quod quem-
dam modum in prece-
denti libro didici-
mus, peccatorum di-
stinctio penes hoc,
quod sunt in Deum,
seipsum, proximum,
reliquis dictionibus
anteponitur. Attend-
endum enim non ad ra-
tiones, sed ad perso-
nas ipsas, in quas
solas peccare conti-
git. Nullum namque
peccatum est, si con-
tra personam nullam
est, cum solius intel-
lectualis natura sub-
sistentes res, quas
personas dicimus, of-
fendi possint. Ita in-
ter uirtutes, quedam
hominem perficiunt
ad seipsum, ut tem-
perantia: quedam
ad proximum, uerita-
tas: quedam ad
Deum, uel religio.
Quorū modis enim di-
citur unum opposito-
rum, tot dicitur &
religionum. Religio er-
go bonum reddit ho-
minem, & opus eius
in ordine ad Deum di-
recte & proxime:
quia hic est proximus
finis eius, ut homo re-
cte ad Deum se ha-
beat, sicut temperan-
tiæ proximus finis est,
ut homo in seipso so-
berus sit: & iustitiæ,
ut proximo reddat
quod suum est.

¶ In eodem articu-
lo, circa derivatione
vocabuli religionis,
male consonant uiri
illustres. Nam Cice-
ro a relegendo libros
dicitur in cultus. Lactan-
tius a religando, nes
Deo. Augustinus a rele-
gendo Deum, quem
dimissimus, religionis
nomen deducit. Nec

inf. q. 94. art.
1. ad 1.

¶ 3. 1. 1. p.

DENDE considerandum est de singulis partibus prædictarum uirtutum, quantum ad præsentem intentionem pertinet. Et primo considerandum est de religione. Secundo, de pietate. Tertio, de obseruantia. Quarto, de gratia. Quinto, de uindicta. Sexto, de ueritate. Septimo, de amicitia. Octauo, de liberalitate. Nono, de epicheia. De alijs autem hic enumeratis, supra dictum est, partim in tractatu de charitate scilicet de concordia, & alijs huiusmodi: partim in hoc tractatu de iustitia, sicut de bona commutatione, & innocentia. De legispositiua autem in tractatu de prudentia.

CIRCA religionem uerò tria consideranda occurrunt.

Primo quidem, De ipsa religione, secundum se. Secundo, De actibus eius. Tertio, De uitijs oppositis.

CIRCA primum quærentur octo.

¶ Primo. Vtrum religio consistat tantum in ordine ad Deum.

¶ Secundo. Vtrum religio sit uirtus.

¶ Tertio. Vtrum religio sit una uirtus.

¶ Quarto. Vtrum religio sit specialis uirtus.

¶ Quinto. Vtrum religio sit uirtus theologica.

¶ Sexto. Vtrum religio sit præferenda alijs uirtutibus moralibus.

¶ Septimo. Vtrum religio habeat exteriores actus.

¶ Octauo. Vtrum religio sit eadem sanctitati.

ARTICVLVS PRIMVS.
Vtrum religio ordinet hominem solum ad Deum.

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod religio non ordi-

net hominem solum ad Deum. Dicitur enim Iac. 1. Religio mundicia, & immaculata apud Deum & patrem, hæc est, uisitare pupillos, & uiduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc sæculo: sed uisitare uiduas, & pupillos dicitur secundum ordinem ad proximum. Quod autem dicit, Immaculatum se custodire ab hoc sæculo, pertinet ad ordinem, quo ordinatur homo in seipso, ergo religio non solum dicitur in ordine ad Deum.

¶ 2. Præter. Aug. dicit in 10. de ciuitate Dei, quia latina loquendi consuetudine non imperitorum tantum, uerum et doctissimorum, cognationibus humanis, atque afinitatibus, & quibuscumque necessitudinibus dicitur exhibenda religio, non eo uocabulo uirtutem ambiguum, cum de cultu diuinitatis uertitur quaestio, ut scilicet dicere ualeamus, religionem non esse, nisi cultum Dei, ergo religio dicitur, non solum in ordine ad Deum, sed etiam in ordine ad propinquos.

¶ 3. Præter. Ad religionem uidetur latría pertinere. Latría enim interpretatur seruitus, ut Aug. dicit in 10. de ciuitate Dei. Scribere autem non solum debemus Deo, sed etiam proximis, secundum illud Gal. 5. Per charitatem spiritus uirtute inueniuntur: ergo religio importat ordinem etiam ad proximum.

¶ 4. Præter. Ad religionem pertinet cultus: sed homo dicitur non solum colere Deum, sed etiam proximum, secundum illud Cato. Cole parentes, ergo etiam religio nos ordinat ad proximum, & non solum ad Deum.

¶ 5. Præter. Omnes in statu salutis constituti subiecti. Non autem dicitur religio nisi in statu salutis, sed solum illi, qui quaerunt obseruari, & ad obediendum uirtutibus se astingunt, ergo religio non uirtutem ordinem subiectionis hominis ad Deum.

SED CONTRA est, quod Tullius dicitur quod religio est quadam uirtus, nam uocant, que cultum, uel cetera.

RESPON. Dicendum, quod sicut in Ethym. Religiosus, ut ait Cicero, a religatus est, qui retractat, & tanquam religatus cultum diuinum pertinet. Et sic religio dicitur a relegendo ea, quae sunt diuina cultum. Quamuis etiam possit intelligi religio illud Prover. 3. In omnibus uirtutibus illud. Quamuis etiam possit intelligi religio dicitur, quod Deum religere debemus, uel potest intelligi religio a relegendo. Vel potest intelligi religio a relegendo de August. dicit in libro de uirtutibus, liget nos religio uni omnipotentem religio dicitur a frequentibus reiterata electione eius, quod neg-